

Ирина Гавлич

РОЛЬ СТРАХОВЫХ ОБЩЕСТВ "ДНЕСТРА" И "КАРПАТИИ" В КРЕДИТНОМ ОБЕСПЕЧЕНИИ КООПЕРАТИВНОГО ДВИЖЕНИЯ ВОСТОЧНОЙ ГАЛИЧИНЫ (КОНЕЦ XIX – НАЧАЛО XX ВВ.)

В статье проанализировано значение страховых обществ "Днестра" и "Карпатии" для развития кредитной кооперации Восточной Галичины в конце XIX – начале XX в.

Ключевые слова: Восточная Галичина, кооперация, кредитные общества, общество "Днестр", общество "Карпатия".

Iryna Havlich

THE ROLE OF INSURANCE COMPANIES "DNIESTER" AND "KARPATHIA" IN THE LOAN PROVISION OF THE CO-OPERATIVE MOVEMENT EASTERN GALICIA (THE END OF XIX – BEGINNING OF XX CENTURIES)

The article analyzes the importance of insurance companies "Dniester" and "Karpathia" for the development of credit cooperation of Eastern Galicia in the late XIX – early XX century.

Key words: Eastern Galicia, cooperation, credit societies, companies "Dniester" and "Karpathia".

УДК 94(477)

Ольга Мазурок

УЧАСТЬ УКРАЇНСЬКОЇ ПРОФСПІЛКОВОЇ СТУДЕНТСЬКОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ "ПРОФОРУС" У ПОКРАЩЕННІ МАТЕРІАЛЬНОГО СТАНОВИЩА СТУДЕНТСТВА ЗАХІДНИХ ЗЕМЛЯХ УКРАЇНИ В 1921–1926 РР.

У статті проаналізовано низку архівних документів УКСРади західних земель України у Львові, пов'язаних з життям та матеріальним становищем студентів на західних землях України впродовж 1921–1926 рр.

Ключові слова: західні землі України, "Профорус", "Товариство української молоді" (Нью-Йорк), студентство, аплікація.

Досліджена проблема є надзвичайно актуальною, оскільки дає змогу проаналізувати матеріальний стан студентства на території західних земель України у 1921–1926 рр. та простежити низка допомогових акцій, що відбувалися з боку української профспілкової студентської організації "Профорус" та інших товариств за кордоном для покращення стану української молоді та задоволення їх потреб.

Мета статті – дослідити участь української профспілкової студентської організації "Профорус" у покращенні матеріального становища українського студентства.

Основні завдання наукової публікації обумовлені аналізом резолюцій, інструкцій, зобов'язань та економічних звітів, виданих "Профорусом", що стосувалися матеріального стану студентства та надання допомоги останнім.

Хронологічні рамки статті охоплюють 1921–1926 рр., час коли "Профорус" активно діяв у зазначений період.

Певні аспекти досліджуваної проблеми проаналізовано науковцями. Зокрема ті, що стосуються власне загального стану студентства є висвітлені в книзі З. Книша "Становлення ОУН"[12]. Також стан та частково матеріальне становище української молоді у 1921–1926 рр. на території Східної Галичини детально описано у статті О. Мазурок [13]. Однак більша частина матеріалів знаходиться в Центральному державному історичному архіві України у м. Львові, що становлять джерельну базу статті [1–9].

Аналізуючи історіографічні праці і джерельну базу наукової проблематики, приходимо до логічного висновку про те, що досліджувана тематика на сьогодні ще не стала об'єктом комплексного вивчення науковцями.

Аналізуючи історіографічні праці і джерельну базу наукової проблематики, приходимо до логічного висновку про те, що досліджувана тематика на сьогодні ще не стала об'єктом комплексного вивчення науковцями.

Наукова новизна статті полягає у тому, що у публікації вперше зроблено спробу дослідження участі української профспілкової студентської організації "Профорус" у покращенні матеріального становища студентів 1921–1926 рр. на основі раніше неопублікованих архівних матеріалів.

Поставши у 1921 році на теренах західних земель України, українська професійна студентська організація "Профорус" об'єднала усю молодь, що прагнула самостійно здобувати освіту у власному університеті та тим самим нести та поширювати слово серед простого громадянства. Саме студенти були основою товариства і дбали про його повноцінне функціонування [10]. Однак здобуття освіти у той час ускладнювалося низкою певних умов: по-перше, це відсутність власного незалежного вищого навчального закладу, через що значна частина української молоді здобувала освіту за кордоном (Польща, Чехословаччина, Німеччина), а по-друге – фінансова неспроможність отримати якісну освіту. Власне остання умова була чи не найважливішою для студента, адже матеріальне становище української молоді у повоєнний час було доволі складним. Постійні арешти, тортури та заборони проведення будь-якої акції чи самопомогі з боку польської влади, відображалися на житті та діяльності студентів та погіршували їх матеріальне становище [5, арк. 1].

Серед українського студентства постійно проводилися збіркові акції для наповнення власних фондів. Форми отримання фондів були різноманітними: збірка грошей у повітах та округах на території Східної Галичини, оподаткування заможних родин студентів, збірки коштів між студентами, які навчалися за кордоном. Зібрані кошти розподілялися на утримання Української вищої школи (УВШ) та на допомогу студентам [11].

Так, упродовж 15 жовтня 1922 р. – 19 травня 1923 р. зібрано 47124751 польських марок, з закордону – 23731605 польських марок, з місцевих установ та організацій – 11 051 396 марок польських. Таким чином, за вказаний період на потреби УВШ та студентства головна каса "Профоруса" наповнилася на 10401739805 польських марок, з них на допомогу студентам виділено – 11456370 польських марок [5, арк. 2].

Так, "Профорус" намагався підтримувати та фінансувати здобуття освіти для своїх членів: організовував збіркові акції, відкривав додаткові фонди допомоги, видавав спеціальні інформаційні правильники, у яких вказувалося мету і спосіб збору коштів для студентства. Так, зокрема, один із таких правильників був виданий "Профорус"ом у 1922 році. У ньому йшлося про те, щоб кожен економічний референт подав інформацію про матеріальне становище молоді у краї та про те, як здійснюється допомога студентству в їх регіонах [2, арк. 2].

У тому ж таки документі окремо вказувалося про допомогу студентам Галичини та Буковини, які навчаються за кордоном. Зокрема, йшлося про те, щоб батьки чи родичі тих студентів, що здобувають освіту за межами рідних земель, щомісячно передавали кошти для "Профоруса" на утримання української молоді за кордоном. Для реалізації такого збору коштів, економічні референти та економічні організації еміграції зобов'язувалися скласти точні списки, тих хто надає фінансову допомогу і переслати їх до головної ради Центрального студентського союзу у Празі (ЦЕДУС). У списках вказувалося прізвище особи чи цілої родини, що надає допомогу, місце проживання, сфера заняття та сума коштів, що пересилається [2, арк. 4].

Внаслідок таких зборів за 1922 рік ЦЕДУС переслав на допомогу студентам 5 тис. чеських крон "Прихильникам освіти" у Відні, 3,5 тис. чеських крон "Спілці українських студентів" у Західному Берліні і 2 тис. чеських крон "Громаді українських студентів" у Берліні. Близько 83 українських студентських організацій отримали матеріальну допомогу від ЦЕДУСа загальною сумою у 5518 чеських крон [2, арк. 7].

Головна рада "Профорус" з метою здійснення оподаткування родин тих студентів, які навчалися за кордоном та отримували матеріальну допомогу висилала спеціальні пригадки оподаткування родин студентів, отримуючих допомогу. Зокрема в них йшлося про наступне: "Високоповажний Пан... Перебуваючий ваш син (дочка)... на навчанні... і користуючись допомогою. Ухвалою Головної Ради "Профоруса" покладено на вас місячний податок за місяць... в квоті ...марок польських, який просимо вислати ласкаво в найближчих днях. Податок цей призначений на допомогу незаможному студентству краю. Просимо сплатити до 20 числа цього місяця. В разі не сплати, оголосимо ваше прізвище в пресі" [8, арк. 2]. Так, за 1919–1922 рр. таких матеріалів щодо оподаткування надіслано до 190 родин, прибутки яких становили від 15500 до 50 тис. польських марок. У результаті чого допомогу отримали 200 студентів, які перебували на навчанні у Чехословаччині [6, арк.1].

Студенти, які потребували матеріальної допомоги, мали б подати до Головної ради "Профоруса" спеціальну заяву, в якій чітко вказувалося, яку саме допомогу надати і причину прохання. Так, наприклад: "Заява студента про надання матеріальної допомоги. Світла Головна Радо! Нище підпасиний просить Світлу Головну Раду "Профорус"а у Львові про ласкаве уділення йому допомоги в безплатних харчах і безплатному помешкані. Просьбу свою мотивую отсим:

батько малоземельний рільник (2 і пів морга поля), має на удержання 5 членів рідні, з котрих один тяжко хворий і є тепер на лікуванні. 1.10.1924 р." [7, арк. 1]. У відповідь прохаючий одержував листа з наступним змістом: "Альберда Іван, абсолюваєнт гімназії Виділ секції "Профорус"а в Дрогобичі, прихилився до уділення 50 % знижки в харчах і 50 % знижки в помешкані. Дрогобич 15.10.1924 р. Писар: Гриць Таланд" [7, арк. 1].

Подібних заяв, надісланих до Головної ради "Профоруса" було тисячі з різними проханнями: безкоштовного харчування і житла, забезпечення повної матеріальної допомоги на навчальний рік, прохання про зниження оплати на харчування, оплату певного курсу з навчання [7, арк. 3]. Проте "Профорус" міг забезпечити прохання тільки певної частини студентів. Так, наприклад, у 1923 році тільки 4 студенти отримали 50 % та 6–100 % знижки на харчування [8, арк. 1]. Упродовж 1924 року Головна рада "Профорус"а надала матеріальну допомогу 24 студентам в сумі 39 злотих, 14 студентів отримало 50 % знижки на харчування і 31–100 % знижки [9, арк. 56].

Фінансування навчання українських студентів здійснювалося і за допомогою внесків, які сплачували самі студенти. Так, "Профорусом" видана інструкція про порядок сплати членських внесків та вкладок, у якій йшлося про те, що: "Поодинокі студентські організації, об'єднанні у Краєві Союзи сплачують вкладки до Головної Каси "Профоруса" безпосередньо через свої краєві центральні організації. Спосіб збирання вкладок встановлює сама краєва організація" [1, арк. 1]. Студенти, які перебували на навчанні за кордоном і отримували додаткову матеріальну допомогу, сплачували внески у розмірі – 60 чеських крон, ті ж, що перебували на території Західної України сплачувати суму в розмірі 30 чеських крон. Ця інструкція визначала термін сплати внесків: I термін – половина січня, лютий і березень; II – квітень і травень; III – червень та липень [1, арк. 2].

Організації, які перебували на правах вільних членів "Профоруса" сплачували 1/10 частину від власних прибутків і мали переслати внески до головної каси "Профоруса" упродовж одного місяця. Якщо ж товариство не сплачувало внесок більше ніж за 6 місяців, то автоматично втрачало право членства в "Профорусі" [1, арк. 1].

Проте складне матеріальне становище "Профоруса" не сприяло забезпеченню фінансування для здобуття освіти студентству, тому дуже часто матеріальну допомогу українська молодь отримувала з-за кордону: США, Німеччини, Чехословаччини.

Особливу роль у матеріальному забезпеченні українського студентства відігравали кошти, надіслані зі США. Зокрема, це від "Товариства української молоді" (ТУМ) (Нью-Йорку) та "Українського Червоного Хреста" (Канада). Так, на 1922 рік обидва товариства придбали 60 опікунів, що зобов'язувалися сплачувати по 5 доларів щомісячно найбільш потребуючим українським студентам. Натомість Головна рада "Профоруса" повинна була надіслати звіти про те, чи отримали ці кошти студенти, чи вони були використані у інших цілях.

Студенти, які потребували подібної допомоги мусіли заповнити спеціальну аплікацію: "АПЛІКАЦІЯ: про допомогу в 5 доларів місячно на удержання студента.....учиника.....родом зв край... степень і час.... Вислужений в армії.....Поручення....." [2, арк. 8]. Так, зокрема, було надіслано 25 аплікацій з проханням про допомогу від студентів-медиків, що перебували на навчанні у Чехословаччині [2, арк. 8].

У свою чергу той, хто надавав таку допомогу теж заповнював спеціальний документ-зобов'язання: "ЗОБОВ'ЯЗАННЯ: сам зобов'язую надавати допомогу вище описаному аплікантові-студентові в сумі 5 доларів місячно і ту допомогу посилати на руки "Профорус"а. Якщо не зможу здійснювати допомогу заздалегідь повідомляю товариства в цілях знайти для того студента іншого опікуна. Дано в...дня....1922 р. Підпис опікуна або опікунів і їх повний адрес проживання" [2, арк. 8].

Однак, вже у 1923 році відносини між студентськими товариствами США та Головною радою "Профоруса" різко погіршали, тому коштів вже надходило набагато менше. Так, якщо на початках організації надсилали по 500 доларів, то на 1923 р. по 200–300 доларів [4, арк. 2]. Основною причиною цього став той факт, що Головна рада "Профоруса" кошти, які надсилалися студентам-аплікантам використала для утримання власної організації, що в принципі було аномальним явищем. Тому "Профорус" зобов'язався вирішити цю проблему, пообіцявши, що у майбутньому таких ситуацій більше не виникне. В результаті від ТУМ до каси організації надійшло 206 доларів з умовою, що вони будуть використані для забезпечення потреб студентів [4, арк. 2].

Кошти для потребуючих студентів надходили і від інших організацій та товариств, проте не у таких значних сумах. Так, зокрема, для убогих українських студентів Ліга українських громадян у Брукліні прислала 5 доларів, "Братство Святого Стефана" (Чикаго) – 30 доларів, "Товариство об'єднаної молоді" (Філадельфія) – 150 доларів у квітні та 192 долари у червні 1923 р. Загалом же зі США на допомогу українській молоді у 1923 році надіслано 583 долари [4, арк. 2].

Не менш важливу роль у наданні матеріальної допомоги потребуючим студентам відіграло "Товариство прихильників освіти" у Відні створено 7 березня 1919 року з метою надання допомоги

студентам. Власне саме товариство взяло на себе розбудову фондів для покриття найнеобхідніших потреб студіюючої молоді у Відні. Фонди були створені з допомогою фінансування з боку США. Проте їх не вистачало для покриття навіть половини потреб. Основною причиною цього була нестача постійної допомоги з боку США та збільшення студіюючих з Галичини. За 1922 рік "Товариство прихильників освіти" у Відні надіслало допомогу студентам сумою 12 тис. чеських крон [3, арк. 8].

Загалом, можемо узагальнити певну статистику надання матеріальної допомоги студентам з-за кордону за 1919–1922 рр., висвітливши її у нижче поданій таблиці. Дані подано у польських марках [3, арк. 9].

Статистика допомоги студентам 1919–1922 рр.

Виплачено			Одержано			
Місяць	Звичайна підмога	Надзвичайна позичка	Разом позички і підмоги	Кількість студентів	Позичка	Сума
01	39 600	16 530	56 130	59	1	1 000
02	50 000	10 300	60 300	56	3	4 500
03	72 100	63 390	135 490	95	3	2 900
04	96 500	145 095	241 595	190	1	5 00
05	107 800	74 645	182 445	115	2	3 000
06	126 200	110 000	236 206	140	7	9 500
07	127 400	97 700	225 100	132	3	4 000
08	84 000	17 000	101 000	63	2	12 500
09	70 800	17 000	87 800	54	4	12 200
10	68 100	51 000	119 100	54	5	10 000
11	214 500	78 000	292 500	99	8	244 500
12	245 000	3 250	248 250	96	22	44 500
Разом	1302 00	683 916	1 985 916	1153	61	129 055

[3, арк. 9].

Отже, незважаючи на складне матеріальне становище українського студентства, все ж таки постійно надходила фінансова допомога з боку інших товариств та організацій, що діяли за кордоном. Особливу роль у наданні допомоги відігравали товариства з США – ТУМ (Нью-Йорк) та Українського Червоного Хреста (Канада). Головна Рада "Профоруса" намагалася хоча б якійсь частині студентів надати допомогу у вигляді безкоштовних обідів, житла чи знижок на них. Значні кошти отримували також з оподаткування заможних родин тих студентів, котрі навчалися за кордоном та різноманітні збіркові акції, організовані "Профорусом" для забезпечення потреб студентів.

Список використаних джерел

1. ЦДІАЛ України, ф. 399, оп. 1, спр. 11, арк. 3. 2. ЦДІАЛ України, ф. 399, оп. 1, спр. 15, арк. 10. 3. Там само, спр. 31, арк. 11. 4. Там само, спр. 43, арк. 20. 5. Там само, спр. 106, арк. 6. 6. Там само, спр. 190, арк. 7. 7. Там само, спр. 169, арк. 138. 8. Там само, спр. 212, арк. 3. 9. Там само, спр. 216, арк. 73. 10. Тарабан В. Утвердження та діяльність Центрального союзу українського студентства у 20-ті роки XX ст. – Режим доступу: <http://ena.lp.edu.ua:8080/bitstream/ntb/8810/1/28.pdf>. 11. Мазурок О. Особливості структурної організації української студентської профспілкової організації "Профорус". – Режим доступу: [http://movahistory.org.ua/wiki/Студентство._3У_й_еміграція_\(1920–1939\)](http://movahistory.org.ua/wiki/Студентство._3У_й_еміграція_(1920–1939)). 12. Книш З. Становлення ОУН / З. Книш. – К. Видавництво Олени Теліги, 1994. – 128 с. 13. Мазурок О. Особливості структурної організації української студентської професійної організації "Профорус" / Ольга Мазурок // Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету ім. В. Гнатюка: Серія "Історія". Тернопіль: В-во ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2012. – Вип. 2. – С. 62–66.

Ольга Мазурок

УЧАСТИЕ УКРАИНСКОГО ПРОФСОЮЗНОЙ СТУДЕНЧЕСКОЙ ОРГАНИЗАЦИИ "ПРОФОРУС" В УЛУЧШЕНИЕ МАТЕРИАЛЬНОГО ПОЛОЖЕНИЯ СТУДЕНЧЕСТВА ЗАПАДНЫХ ЗЕМЛЯХ УКРАИНЫ В 1921–1926 ГГ.

В статье проанализированы ряд архивных документов УКСРады западных земель Украины во Львове, связанных с жизнью и материальным положением студентов на западных землях Украины в течение 1921–1926 гг.

Ключевые слова: западные земли Украины, "Профорус", "Общество украинской молодежи" (Нью-Йорк), студенчество, аппликация.

Olga Mazurok

**UKRAINIAN STUDENT PARTICIPATION TRADE UNION ORGANIZATION "PROFORUS"
IN IMPROVING FINANCIAL POSITION STUDENTS WESTERN LANDS IN UKRAINE
1921–1926**

The paper analyzes a number of archival documents UKSRady Western Ukraine in Lviv related to the life and financial situation of students in the western part of Ukraine during the 1921–1926.

Key words: western lands of Ukraine, "Proforus", "Ukrainian Youth Association" (New York), students, applique.

УДК 94(477)

Павло Коріненко

**СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКА ОСВІТНЯ ДІЯЛЬНІСТЬ УКРАЇНСЬКИХ
ГРОМАДСЬКИХ СЕЛЯНСЬКИХ ТОВАРИСТВ СХІДНОЇ ГАЛИЧИНИ
У МІЖВОЄННИЙ ПЕРІОД**

У статті аналізується сільськогосподарська освітня діяльність українських громадських селянських господарств Східної Галичини у 1920–1939 рр.

Ключові слова: сільськогосподарська освіта, агрономія, кооперація, сільськогосподарські навчальні заклади, Східна Галичина.

Аграрний сектор економіки України був і залишається важливим чинником у досягненні державою продовольчої безпеки. Селянство України упродовж століть накопичувало досвід, домоглось покращення основних показників в рослинництві, тваринництві, вирощуванні плодовоовочевих культур.

В сучасних умовах реформування аграрного сектора економіки зростає значимість забезпечення наукового підходу у вирішенні проблеми родючості ґрунтів, продуктивності м'ясо-молочного стада та ін. У розв'язанні цих проблем тепер, як це було і у міжвоєнний період, свій внесок можуть робити громадські сільськогосподарські товариства, кооперативи та інші об'єднання селян. У 2013 році на облаштування кооперативів в селах уряд України виділив 100 млн гривень. Зазначимо, що в попередньому році на ці ж потреби було виділено лише 5 млн гривень.

Між тим цей напрямок громадської активності українського селянства ще не в повній мірі досліджений, а, отже, залишається маловідомим для сьогоденних фермерів, осіб, що займаються індивідуальною трудовою діяльністю на селі.

Історична література, яка розглядає проблематику громадських сільськогосподарських організацій в Східній Галичині, з'явилась практично вслід за появою перших сільськогосподарських товариств. До числа тих, хто вперше спробував узагальнити як позитивний досвід, так і проблеми у діяльності громадських сільськогосподарських товариств були Ю.Павликовський [1; 10] та Є. Храпливий [2]. Вони з'ясовували також питання організаційної роботи у повітах щодо створення громадських сільгосптовариств.

Становлення та результати діяльності українських сільгоспкооперативів було проаналізовано в працях К. Коберського [3] та Б. Мартоса [4]. У дослідженнях істориків радянської доби, зокрема, В.Корнійчука та М.Герасименка, увага акцентувалась на колоніальному статусі Західної України в складі Польщі [5–6].

У добу перебудови з'явилися праці Ю.Сливки [7], у яких на основі широкого кола джерел доведено, що польська влада чинила гальмівний вплив на діяльність українських громадських сільськогосподарських товариств. Отже, можна стверджувати, що за попередні роки українські історики чимало зробили для дослідження цієї проблеми. Основну увагу вони зосереджували на з'ясуванні принципів формування українських кооперативів на селі, проблемі взаємин з польською владою.

Становище східногалицького села залишалось складним через аграрне перенаселення, яке до того ж збільшилося за рахунок напливу польських колоністів і зменшення еміграції корінних жителів краю. Польський уряд спрямовував свою діяльність на те, щоб перетворити цей край на сировинний придаток та ринок збуту товарів, вироблених в центральній Польщі. Українським селянам було заборонено купувати землю безпосередньо у поміщиків [8, с. 52]. За таких умов українцям потрібно було сподіватися на власні сили, об'єднуватися у кооперативи задля поліпшення свого матеріального становища, захисту своїх економічних інтересів. До того ж етнічні